

PROTOKOLL
vid föredragning
DAG FÖR BESLUT
2021-09-02
Stockholm

Aktbilaga 10
Mål nr Ö 5182-21

JUSTITIERÅD

Ann-Christine Lindeblad, Johnny Herre, Svante O. Johansson (referent),
Dag Mattsson och Johan Danelius

JUSTITIESEKRETERARE

Josefine Wendel

PROTOKOLLFÖRARE

Maria Alenfalk

PARTER

Klagande

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Motpart

J-PN

Ombud och offentlig försvarare: Advokat TB

Ombud och offentlig försvarare: Advokat HL

SAKEN

Restriktioner vid häktning i utlämningsärende

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göteborgs tingsrätts beslut 2021-08-19 i mål B 18121-20

Målet föredras.

Högsta domstolen fattar följande

BESLUT

Högsta domstolen avslår överklagandet.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att Högsta domstolen ska ge tillstånd till åklagaren att meddela J-PN restriktioner avseende inskränkningar i rätten att

- placeras tillsammans med andra intagna utan restriktioner (s.k. samsittning),
- vistas i gemensamhet,
- ta emot besök,
- stå i förbindelse med annan genom elektronisk kommunikation, samt
- sända och ta emot försändelser.

J-PN har motsatt sig ändring av tingsrättens beslut.

SKÅL

Bakgrund och frågan i Högsta domstolen

1. J-PN greps som anhallen den 17 november 2020, efter beslut av allmän åklagare. Anhallningsbeslutet grundade sig på en internationell efterlysning som utfärdats sedan riksåklagaren i Republiken Rwanda utfärdat en arresteringsorder eller beslut med samma innebörd. Enligt den internationella efterlysningen är JPM misstänkt för folkmord, anstiftan till folkmord, medhjälp till folkmord samt grovt folkrättsbrott. Gärningarna ska ha begåtts 1994 i Rwanda. Åklagaren och domstolarna har funnit att J-PN är den eftersökte, vilket han också senare medgett.
2. Det pågår även en svensk förundersökning avseende delvis samma brottsmisstankar som i ärendet om utlämning för brott.
3. Tingsrätten beslutade den 18 november 2020 att det av åklagaren meddelade anhallningsbeslutet skulle bestå. Sedan en utlämningsframställning avseende lagförling för bl.a. folkmord kommit in från Rwanda beslutade tingsrätten den 2 februari 2021 att J-PN skulle häktas i utlämningsärendet. Åklagaren fick enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken tillstånd att meddela beslut om restriktioner. I beslutet angavs att J-PN, i enlighet med begäran om utlämning, är på sannolika skål misstänkt för folkmord, medhjälp till folkmord och brott mot mänskligheten. Tingsrätten angav som särskilda häktningsgrunder att det finns risk för att J-PN avviker eller på annat sätt undandrar sig lagförling eller straff samt att det finns risk för att han genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (s.k. kollusionsfara). Vidare angav tingsrätten att det för brotten inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år och att det inte är uppenbart att skål till häktning saknas.

4. Den 21 juni 2021 meddelade åklagaren att utredningen i utlämningsärendet var slutredovisad och att ärendet överlämnats till den svenska riksåklagarens kansli för vidare handläggning.

5. Tingsrätten beslutade vid två omhäktningsförhandlingar om fortsatt häktning och tillstånd för åklagaren att besluta om restriktioner. Tingsrätten har vid en tredje omhäktningsförhandling den 19 augusti 2021 beslutat att J-PN fortfarande ska vara häktad. Åklagaren lämnades dock inte tillstånd att meddela restriktioner. Som skäl för beslutet i den del som avser restriktioner anförde tingsrätten att det inte är proportionerligt med fortsatta restriktioner.

6. Frågan i Högsta domstolen är om åklagaren på nytt ska lämnas tillstånd att meddela J-PN restriktioner och i så fall i vilka avseenden.

Allmänt om häktning i utlämningsärenden

7. I 16 § tredje stycket lagen (1957:668) om utlämning för brott föreskrivs att i utlämningsärenden gäller beträffande tvångsmedel vad som i allmänhet är föreskrivet för brottmål. Vid domstols prövning av frågor om häktning i utlämningsärenden gäller således bestämmelserna om häktning i 24 kap. rättegångsbalken.

8. För häktning krävs som huvudregel att den eftersökte är på sannolika skäl misstänkt för det eller de brott som ligger till grund för framställan om utlämning. Också de övriga förutsättningarna för häktning – bl.a. att fråga är om ett häktningsgrundande brott och att det föreligger någon häktningsgrund – ska vara uppfyllda för att häktning ska få ske i utlämningsärendet. (Se 24 kap. 1 § rättegångsbalken.)

Häktning med restriktioner

9. Möjligheten att begränsa den häktades kontakter med omvärlden genom restriktioner regleras i 24 kap. 5 a § rättegångsbalken. Det är rätten som på begäran av åklagaren prövar om och i så fall på vilket sätt den

häktades kontakter med omvärlden ska få inskränkas. Tillstånd till sådana restriktioner får meddelas endast om det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning (kollusionsfara).

10. Den kollusionsfara som vanligtvis kommer i fråga är att den misstänkte själv, efter direkt eller indirekt kontakt med annan, anpassar sina uppgifter av betydelse för utredningen eller att den misstänkte själv eller via annan förstör, förvanskar eller gömmer spår eller föremål av betydelse för utredningen eller påverkar någon att lämna felaktiga upplysningar (jfr SOU 2016:52 s. 196).

11. Tillstånd till restriktioner får enligt 24 kap. 5 a § andra stycket meddelas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Den proportionalitetsprincip som här kommer till uttryck gäller sedan länge som grundsats vid häktning. Minsta möjliga tvång ska användas för att nå det avsedda syftet, och ett tvångsmedel får användas bara om syftet med åtgärden inte kan tillgodoses genom mindre ingripande åtgärder. Ytterst blir det fråga om att väga det allmänna intresset av att brottsmisstankar utreds på ett säkert sätt mot den enskildes intresse av att inte få sin frihet inskränkt. Det bör då särskilt uppmärksammas att skuldfrågan inte är avgjord. (Jfr ”Utevarohäkningen” NJA 2015 s. 261 p. 7.)

12. Enligt 6 kap. 2 § häkteslagen (2010:611) får restriktionerna avse rätten att placeras tillsammans med andra intagna, att vistas i gemensamhet och att ta emot besök. Restriktionerna får vidare avse rätten att följa vad som händer i omvärlden, att inneha tidningar, att kommunicera med andra elektroniskt och att sända och ta emot försändelser.

13. Restriktioner bör användas i så liten utsträckning och under så kort tid som möjligt (jfr bl.a. prop. 2019/20:129 s. 16 ff. och prop. 1997/98:104 s. 31 ff.).

14. Enligt 24 kap. 4 a § rättegångsbalken får en misstänkt vara berövad friheten i Sverige som häktad under en sammanhängande tid om högst nio månader fram till dess att åtal har väckts. Om det finns synnerliga skäl får rätten på begäran av åklagaren besluta att tiden får överskridas.

15. Bakgrunden till införandet av bestämmelsen var att den svenska ordningen under lång tid fått såväl internationell som nationell kritik för både långvariga häktningar och en omfattande användning av restriktioner. Syftet med införandet av tidsgränsen var således att det skulle leda till att en del av de allra längsta häktningstiderna undviks. (Se prop. 2019/20:129 s. 16 ff.)

Rättens bedömning av kollusionsfaran och behovet av restriktioner

16. Åklagaren ska enligt 24 kap. 14 § andra stycket rättegångsbalken ange de omständigheter som begäran om restriktioner grundas på. Utifrån det underlag som åklagaren har presenterat ska rätten bedöma om det finns behov av restriktioner (24 kap. 5 a § första stycket).

17. Vad som inledningsvis ska bedömas är om det finns en konkret risk för att den misstänkte, utifrån faktiska förhållanden i den aktuella utredningen, undanröjer något bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning. Europadomstolen har framhållit att risken för att den misstänkte hindrar att förundersökningen fortskrider på normalt sätt inte får bedömas abstrakt utan måste stödjas av konkret bevisning (jfr Hans Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 5 uppl. 2015, s. 126).

18. Vissa faktorer är sådana att de ofta indikerar att det finns en konkret risk. Sådana faktorer kan vara att flera personer misstänks för inblandning i samma brottslighet, att det finns skäl att tro att brottsligheten är organiserad eller att det handlar om brottslighet där det är lätt att förstöra bevisning. Ytterligare situationer där det typiskt sett kan finnas behov av restriktioner är när det handlar om brottslighet där muntlig bevisning vanligtvis får stor betydelse och risken är stor att den misstänkte försöker påverka annan att

lämna felaktiga uppgifter. Restriktionsbehovet måste emellertid alltid bedömas utifrån förhållandena i det enskilda fallet. En viktig aspekt som ska beaktas är vad det skulle innebära för utredningen om den aktuella bevisningen påverkas på visst sätt. Som regel är kollusionsfaran allra störst i inledningsskedet av en brottsutredning för att sedan minska successivt. (Jfr SOU 2016:52 s. 138 och 196 f. och prop. 2019/20:129 s. 56.)

19. Rätten har också att ta ställning till om det finns befogad anledning att tro att den konstaterade risken för kollusion avtar genom den typ av restriktioner som åklagaren har begärt. Vilka slags restriktioner som kan verka riskreducerande i det enskilda fallet varierar. Om det handlar om mycket allvarlig brottslighet, om misstänkta medgärningsmän är på fri fot eller den misstänktes kontaktnät bland kriminella kan antas vara stort och svårt att kontrollera kan det finnas sakliga skäl att – utöver andra restriktioner – förbjuda gemensamhetsvistelse och samsittning; det finns alltid en risk för att en häktad genom en annan intagen får kontakt med personer utanför häktet, t.ex. om den andre frigges eller inte längre har restriktioner.

20. Slutligen ska rätten för varje restriktionskategori som åklagaren begär tillstånd till, bedöma om sådant tillstånd är proportionerligt i förhållande till de olägenheter som inskränkningen innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse (jfr p. 11). Vid den prövningen görs en helhetsbedömning utifrån hur allvarligt det misstänkta brottet är, hur stor risken är för att utredningen försvåras och vilket intrång restriktionen skulle innebära för den enskilde (jfr SOU 2016:52 s. 138 och 198 och prop. 2019/20:129 s. 56).

Restriktioner vid häktning i utlämningsärenden

21. Frågan huruvida restriktioner kan åläggas i ett utlämningsärende är inte särskilt reglerad i utlämningslagen. Restriktioner kan dock meddelas på

grund av kollusionsfara i den utländska förundersökningen (se NJA 1995 s. 3 och Högsta domstolens beslut den 13 mars 1998 i mål Ö 530-98).

22. Även om kollusionsfaran ska hänföra sig till brottsutredningen i det ansökande landet kan själva kollusionen tänkas ske i Sverige (jfr SOU 2011:71 s. 309 och prop. 2003/04:7 s. 187). Det faktum att personen vistas i Sverige och inte i den ansökande staten kan i och för sig minska dennes möjligheter att undanröja bevis, samtidigt som dagens kommunikationsmöjligheter gör det lätt att kontakta vittnen och andra oavsett varifrån det sker. Finns det redan en dom i den ansökande staten eller är dess brottsutredning slutförd torde kollusionsfara i allmänhet inte föreligga. (Jfr Karin Påle, Utlämning i Svensk internationell straffprocessrätt, 1995, s. 169.)

23. Även i utlämningsärenden ska det göras en proportionalitetsbedömning när det gäller huruvida häktning är påkallad (se ”Utlämningshäktningen” NJA 2011 s. 518 p. 15). Detsamma måste gälla huruvida åklagaren ska ges tillstånd att besluta om restriktioner.

24. Regler om häktetider i t.ex. 24 kap. 4 a § eller 18 § rättegångsbalken som anknyter till väckande av åtal är inte direkt tillämpliga i utlämningsärenden (se prop. 1957:156 s. 83 f. och prop. 2019/20:129 s. 21). De bör dock kunna tjäna till ledning även i sådana ärenden. Detta får betydelse även vid prövningen av om häktningen ska förenas med tillstånd för åklagaren att besluta om restriktioner.

Bedömningen i detta fall

25. Utifrån utredningen i Högsta domstolen är J-PN på sannolika skäl misstänkt för folkmord, medhjälp till folkmord och brott mot mänskligheten. Brottsligheten är mycket allvarlig och av sådant slag att det typiskt sett kan finnas behov av restriktioner för att undvika risk för att han försvårar utredningen (jfr p. 18).

26. Av utredningen framgår att de förhör som skulle hållas i Rwanda redan har genomförts. Det har inte framkommit att några särskilda utredningsåtgärder kvarstår i den brottsutredning som har bedrivits i Rwanda. Den svenska utredningen i utlämningsärendet har slutförts av allmän åklagare och ärendet har överlämnats till riksåklagaren. Kvarvarande utredningsåtgärder består endast av att slutföra vissa kompletteringar som försvaret har begärt.

27. Åklagaren har inte närmare redovisat vad som skulle kunna utgöra en konkret risk för att J-PN försvårar sakens utredning.

28. Även om kollusionsfara skulle föreligga talar de nämnda omständigheterna mot att faran skulle avta genom att åklagaren åter får tillstånd att besluta om restriktioner beträffande samsittning, vistas i gemensamhet och ta emot besök (jfr p. 19). I samma riktning talar de förhållandena att den misstänkta brottsligheten ligger mycket långt tillbaka i tiden, att J-PN nu varit frihetsberövad en längre tid och att han i nuläget inte har några restriktioner. Huruvida kollusionsfaran skulle avta om åklagaren åter får tillstånd att besluta om restriktioner beträffande J-PNs förbindelser med annan genom elektronisk kommunikation eller genom att sända och ta emot försändelser går inte att bedöma på det underlag som har presenterats.

29. Överklagandet ska därmed avslås.

Maria Alenfalk

Föredraget 2021-09-02

Lämnat för expediering 2021-09-02

Ann-Christine Lindeblad